

Vainikas už Mikalojaus Konstantino Čiurlionio laiškanešystę

A Wreath for the Correspondence
of Mikalojus Konstantinas Čiurlionis

Keletas refleksijų apie 2025 m. Algio Kalėdos premija
įvertintą Radosławo Okulicz-Kozaryno darbą

A Few Thoughts on Radosław Okulicz-Kozaryn's Work,
the Winner of the 2025 Algis Kalėda Award

NIDA GAIDAUŠKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/05ogfgn67>

gaidauskiene@liti.lt

<https://orcid.org/0000-0001-8808-1818>

Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto profesorius, habilituotas mokslo daktaras Radosławas Okulicz-Kozarynas lituanistinėmis studijomis susidomėjo prieš trisdešimt devynerius metus. Pradžioje lenkų skaitytojui pristatęs Antano Maceinos, Henriko Nagio, Eugenijaus Ališankos eilėraščių, Justino Mikučio minčių vertimus, pateikęs Marcelijaus Martinaičio eilėraščių rinktinių recenzijų, per dešimtmetį mokslininkas įsitraukė į tarpdisciplinines iniciatyvas, artinančias lietuvių ir lenkų kultūras – organizavo literatūros vakarus, bendradarbiavo rengiant parodas, filmus. 1994 m. ėmė dėstyti Vilniaus universiteto Polonistikos katedroje, kurią įsteigė ir kuriai vadovavo profesorius Algis Kalėda: sykiu su

Received: 10/05/2026 **Accepted:** 08/06/2026

Copyright © 2026 Nida Gaidauskienė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

kolegomis organizavo konferencijas, daugėjo lituanistinės tematikos pranešimų, straipsnių, ėmė rastis knygos.

Man ryškiai įsiminė 2005 m. publikacija „Čiurlionis: pilkoji valanda“, kuria įžvalgiai užčiuoptos XIX–XX a. sandūros jautraus žmogaus, vakarojančio dar be elektros, būsenos tirštėjant prietamai – nuo psichologinių, emocinių (baimė, nerimas, liūdesys) iki estetinių: temstant giežti instrumentu, svajoti, išlaisvinti vaizduotę... Atsiduoti menui. *Pilkoji valanda*, arba *szara godzina*, kaip fenomenas paliudyta ne tik Mikalojaus Konstantino Čiurlionio laiškuose – daugybe kultūros tekstų, nuotaikos peizažais, muzikiniais noktiurnais. „Pilkąją valandą“ reflektuoja ir Šatrijos Ragana *Sename dvare*. Ši reiškinį (kai kasdienybėje veriasi palankus menui metas, kurį žmonės pavadino metaforiškai) niuansuotai apmąčiusį profesorių Radosławą įsidėmėjau visam laikui. Netrukus lenkų kalba išėjo įdomi jo monografija *Litwin wśród spadkobierców Młodej Polski. Twórczość Čiurlionisa wobec Młodej Polski* (Poznanė: Adomo Mickevičiaus universiteto leidykla, 2007), po kelerių metų, Vyto Dekšnio išversta, ji pasirodė lietuvių kalba (*Lietuvis tarp Karaliaus-Dvasios įpėdinių. Čiurlionio kūryba Jaunosios Lenkijos kontekste*, Vilnius: Versus aureus, 2009). Ilgamečiai Radosławo Okulicz-Kozaryno tyrimai čiurlionistikos srityje nusipelnė atskiros dėmesio.

Kaip vientisas darbas Algio Kalėdos premijos komisijai vertinti buvo pateikti du reikšmingi tomai: Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, *Korespondencija / Korespondencija*, parengė Radosław Okulicz-Kozaryn, Nijolė Adomavičienė, Petras Kimbrys, t. 1: 1898–1905; t. 2: 1907–1910, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2019, 2024. Nuoširdžiai pradžiugau, sužinojusi, kad šis didžiulis triūsas profesoriui pelnė premijos laureato vardą. Redaguodamas Čiurlionio ir kitų asmenų jam siųstus laiškus, profesorius parašė leidiniui išsamų įvadą, kruopščiai parengė tekstologinius komentarus, kurių apimtis kelis kartus viršija pačios korespondencijos korpusą. Šie komentarai – įvairiakrypčiai, daugiaklodžiai, apibūdinantys sudėtingą menininko epochos kontekstą, jo aplinkos žmones, kultūros įvykius, interesų akiratį ir kt., sudarytų solidžią čiurlionistinio enciklopedinio žinyno dalį, jei toksai būtų leidžiamas. Jie parengti atsižvelgiant į lietuvių ir lenkų skaitytojų poreikius: tai, kas vieniems atrodo maždaug žinoma, kitiems teikia reikšmingos informacijos.

Pabrėžtina, kad tai pirmas dvikalbis Čiurlionio laiškų leidinys: korespondencija skelbiama lygia greta lenkų ir lietuvių kalba. Tokį sumanymą dar 1958 m. buvo iškėlęs rengiamos knygos *Apie muziką ir dailę* redaktorius Alek-

sandras Žirgulys, teigęs, kad, nepateikus publikacijos originalo kalba, laiškai praras autentiškumą. Jį palaikė leidinio sudarytoja, menininko sesuo Valerija Čiurlionytė-Karuzienė, tais nelengvais laikais sugebėjusi išsiprašyti komandiruotei į Lenkiją – kad rastų galbūt ten likusių brolio laiškų ir, padedama išgyvenusių jo aplinkos bičiulių, pakomentuotų neaiškias epistolikos vietas. Tačiau to meto uždary sienų aplinkybėmis žinios apie XX a. pradžios kultūros kontekstus buvo itin fragmentiškos, tad Čiurlionio palikimas metė didžiulį iššūkį tekstologinių komentarų rengėjams. Vis dėlto Žirgulys suprato, kad, neparengus dvikalbio leidinio 6-o dešimtmečio pabaigoje, kitas leidimas išeis kadų kada. Ir jis buvo teisus: abu Čiurlionio *Korespondencijos* tomai, kaip visuma, mus pasiekė praėjus 67-eriems metams. Problemą, kaip per tą laiką menininko laiškų vertimai į lietuvių kalbą įaugo į mūsų kultūrinę vartoseną, šiuokart suskliausiu. Viena vertus, ilgai užtruko, kol supratome, kad asmens keliakalbystė XX a. pradžioje buvo skirtingais etapais besiformuojančių nacionalinių literatūrų rezultatas. Kita vertus, jei *Korespondencija* būtų išėjusi ženkliai anksčiau, jau vien tekstologinė jos dalis būtų atrodžiusi nepalyginti kukliau (be jos, dvitomyje rasime ir bemaž 300 iliustracijų, įdomių ir vertingų). Mano galva, profesorius Radosławas rengė komentarus politiškai gan palankiu laikotarpiu – kai buvo atsivėrę archyvai Rusijoje, dabar mums išvis nebeprieinami. Be to, bene iki 2016 m. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus įgijo užsilikusius privačiose kolekcijose menininko laiškus, o tai praturtino *Korespondencijos* rinkinį, kurį sudaro 291 laiškas. Aštuntadalį iš jų nebuvo skelbta ankstesniuose Čiurlionio laiškų rinkiniuose (turiu galvoje *Apie muziką ir dailę* bei du *Laiškų Sofijai* leidimus), o penki ar šeši laišškai – išvis publikuojami pirmą kartą. (Už kruopštų ir atkaklų darbą šiltos padėkos nusipelno ir ilgametė Muziejaus fondų saugotoja Nijolė Adomavičienė.)

Tai, ko neišsprendė knygos *Apie muziką ir dailę* rengėjai, teko spręsti Čiurlionio *Korespondencijos* dvitomį rengusiai komandai: kaip dokumentuoti mažiausius redagavimo pėdsakus originalo tekste, kaip elgtis su regioninėmis tarmybėmis, kaip išversti į lietuvių kalbą ano meto Varšuvos jaunimo slengą arba tokius emociškai įkrautus žodžius kaip *holota*, *motloch*, *czupiradło* ir kt. Kelių bendradarbių gyvybėms užgesus, sunkiausius galvosūkius teko spręsti leidinio iniciatoriui ir tekstologui, tapusiam visokių sričių istorinių žinyių, katalogų, papildomų dokumentų, specifinės literatūros, netgi smulkiausių publikacijų, tyrinėtoju. Komentaruose profesorius Radosławas pateikia ir visiškai naują, iš korespondencijos realių kylančią medžiagą, svarbias istoriografines žinias apie

dviejų kultūrų marginalijose likusias asmenybes. Leidybos procesui užtrukus, nelengvas buvo sudarytojo sprendimas į komentarus nebeįtraukti naujai pasiūlytų šaltinių refleksijos. Suprasdamas skirtingų kultūrų auditorijos reikmes, mokslininkas perrašė *Korespondencijos*, išverstos į anglų kalbą, įvadą, adaptavo komentarus. Džiugu, kad visi išlikusieji Čiurlionio rašyti ir jo gauti laiškai, skelbiami vienoje knygoje, tampa prieinami visiems, skaitantiems anglų kalba.

Radosławo Okulicz-Kozaryno darbai išsiskiria aukšta humanitarine kultūra ir tyrimų kokybe – jie ištis verti Algio Kalėdos premijos. Nuoširdžiai sveikinu gerbiamą laureatą, tęsiantį kitus įdomius lituanistinius projektus, sveikinu visus, dirbusius rengiant dvikalbę M. K. Čiurlionio *Korespondenciją*, rėmusius leidimą, leidėjus!